

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
ПІТЮЛИЧА МИХАЙЛА МИХАЙЛОВИЧА**

на дисертацію ТИМЕЧКО ІРИНИ РОМАНІВНИ

**«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ТРАНСКОРДОННОМУ**

ПРОСТОРІ»представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю **08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка**у спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01 у ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

Актуальність теми дослідження

В сучасних умовах недостатнього фінансування розвитку територіальних громад головним ресурсом їх сталого соціально-економічного розвитку є власний внутрішній потенціал. Забезпечення збереження, раціональне використання та подальше нарощення потенціалу окремої територіальної громади має бути одним із головних пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і власне членів територіальної громади. Саме тому одне із головних завдань проведення адміністративно-територіальної реформи і децентралізації державного управління в Україні полягає у визначенні оптимальної територіальної основи спроможних територіальних громад; оптимальної системи місцевого самоврядування таких територіальних громад; повноважень з надання публічних послуг, які мають бути передані органам місцевого самоврядування територіальних громад, і ресурсної бази територіальних громад (майно, природні, фінансові, людські, інформаційні та інші ресурси).

Територіальні громади, що розташовані на прикордонних територіях суміжних держав, часто зіштовхуються з вирішенням питань, що

безпосередньо пов'язані з наявністю кордону. З одного боку, інтенсифікація євроінтеграційних процесів розширює перспективи розвитку територіальних громад у транскордонному просторі. З іншого – соціально-економічні диспропорції розвитку регіонів у транскордонному просторі інтенсифікують ризики, пов'язані з деструктивними тенденціями у розвитку територіальних громад України. Беручи до уваги низький рівень активності суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва тільки, який посилюватиме ризики розвитку територіальних громад у транскордонному просторі.

Представлена дисертація висвітлює актуальні проблеми, які пов'язані з організацією життєдіяльності територіальних громад у транскордонному просторі в умовах активізації транскордонного співробітництва. Відсутність теоретико-методологічних засад організації життєдіяльності територіальних громад в умовах активізації транскордонного співробітництва, методики аналізу соціально-економічного розвитку територіальних громад у транскордонному просторі, методичних підходів до визначення транскордонних чинників впливу на життєдіяльність територіальних громад посилює проблеми соціально-економічного розвитку територіальних громад. Тому обґрунтування теоретико-методологічних засад соціально-економічного розвитку територіальних громад у транскордонному просторі та розроблення науково-прикладних пропозицій щодо організації життєдіяльності територіальних громад в умовах активізації транскордонного співробітництва.

Вище відмічене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Тимечко І.Р. є актуальним як в теоретичному, так і практичному плані. Підтвердженням актуальності теми дисертаційної роботи є її зв'язок з планом науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»: «Транскордонна конвергенція конкурентоспроможності регіонів» (0109U007083); «Розроблення методичних рекомендацій з питань організації прикордонної торгівлі» (0110U006829); «Розроблення методичних рекомендацій щодо виявлення

транскордонних кластерів та кластерних ініціатив» (0110U006828); «Розвиток нових форм транскордонного співробітництва України» (0108U010369); «Розвиток транскордонних ринків та оцінка їх кон'юнктури» (0111U000708); «Розробка механізмів співфінансування транскордонних проєктів та їх моніторингу у Закарпатській області» (0111U003848); «Інфраструктурне забезпечення розвитку транскордонних ринків праці в Україні» (0112U004766); «Вивчення та узагальнення світового досвіду роботи з іноземними інвесторами і розробка пропозицій з його впровадження» (0112U000461); «Механізми взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі» (0113U000111); «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (0117U003493); «Наукові засади формування моделі сталого ендогенного зростання регіонів України в умовах адміністративно-фінансової децентралізації» (0117U000691); «Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: оцінка ефективності, напрями удосконалення» (0118U006583).

У межах вказаних тем автором розроблені теоретико-методологічні підходи до розвитку територіальних громад в умовах активізації транскордонного співробітництва, досліджено особливості конвергенції конкурентоспроможності регіонів в українсько-російському просторі та окреслено транскордонні чинники й ступінь їхнього впливу на розвиток транскордонного співробітництва, обґрунтовано доцільність виявлення кластерних ініціатив на основі кращих практик, систематизовано інструменти громадської участі на основі концепції Доброго місцевого і регіонального врядування Ради Європи та проаналізовано ступінь їхнього використання територіальними громадами в Україні, запропоновано класифікацію видів взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, обґрунтовано методологічні основи дослідження транскордонних ринків, запропоновано напрями удосконалення

інституційного середовища транскордонного співробітництва в контексті державної регіональної політики України,

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та результатів дисертаційної роботи

Отримані наукові результати, висновки та рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими, достовірними та логічними, розкривають завдання та наукову новизну. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження підтверджено їх апробацією на 14 науково-практичних конференціях різного рівня, публікацією 58 наукових праць, в тому числі 1 одноосібної монографії, 8 колективних монографій. Для досягнення поставленої мети дослідження, а саме: обґрунтувати теоретико-методологічні засади соціально-економічного розвитку територіальних громад у транскордонному просторі та розробити науково-практичних рекомендацій щодо організації життєдіяльності територіальних громад в умовах активізації транскордонного співробітництва, у роботі передбачено виконання комплексу взаємопов'язаних завдань, вирішення яких надало змогу автору дисертації сформулювати основні висновки теоретичного, методичного та практичного змісту. Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок, що здобувачем досягнуто поставлену мету і вирішено окреслені ним завдання. Зміст дисертації викладено в логічній послідовності, добре структуровано, робота характеризується системністю підходів до вирішення поставлених завдань. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають положення теорій регіонального розвитку й транскордонного співробітництва, місцевого самоврядування, груп та організацій, поведінкової економіки та інституційних теорій. В основу дослідження організації життєдіяльності територіальної громади у транскордонному просторі закладено методологічний підхід Е. Остром щодо управління спільними ресурсами задля досягнення колективного блага великими групами людей в умовах самоорганізованих суспільних систем.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти України й держав – членів ЄС з питань місцевого економічного розвитку, місцевого самоврядування, транскордонного співробітництва, європейської інтеграції, регіонального розвитку; офіційні дані державних статистичних відомств України та Польщі; наукові праці провідних українських і закордонних учених; результати соціологічних досліджень; інформація спеціалізованих сайтів мережі інтернет, публікації у засобах масової інформації.

Висновки та рекомендації, викладені у роботі, є достатньою мірою обґрунтованими та достовірними, що забезпечується опрацюванням автором значної кількості спеціальної наукової літератури (469 джерел), ґрунтовним аналізом статистичних даних (додатки В, Ж, З, К, Л, М), та застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема, у процесі дослідження здобувачем використано такі методи: монографічний; економіко-статистичний метод для вивчення явищ і процесів у транскордонному просторі; логічного узагальнення, аналізу, порівняння та синтезу; порівнянь; соціологічних досліджень; аналізу та синтезу; стратегічного і структурно-функціонального аналізу; наукових узагальнень. Визначені положення дозволяють зробити позитивний висновок щодо наукового рівня, достовірності та обґрунтованості висунутих на захист положень.

Наукова новизна отриманих результатів

Вивчення дисертації, опублікованих праць здобувача аналіз ґрунтовності наукових положень дозволяють зробити висновок, що в процесі дослідження автором одержано низку наукових результатів, що визначають новизну що розкривають особистий внесок автора у вирішення науково-прикладної проблеми:

- запропоновано концепцію організації життєдіяльності територіальної громади, визначено основні компоненти організації життєдіяльності

територіальної громади (спільнота жителів та суб'єкти територіальної громади), її ресурси та доступ до них, інтереси (стор. 69 - 86);

- обґрунтовано організаційно-економічні засади розвитку територіальної громади у транскордонному просторі на основі актив-орієнтованого підходу, який зосереджений не на подоланні проблем соціально-економічного розвитку територіальних громад, а на використанні можливостей транскордонного співробітництва, спільних ресурсів у транскордонному просторі, зважаючи на інтереси територіальних громад та зацікавлених сторін (стор. 343 - 361);

- запропоновано концептуальний підхід до дослідження транскордонних ринків на засадах поведінкової економіки, що дало змогу представити транскордонний ринок як: обмін благами, сукупність інститутів, набір культурних конструкцій, сукупність значень, вироблених суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва (стор. 149 - 170);

- розроблено методичний підхід до дослідження впливу транскордонних чинників (відкриття та функціонування пунктів пропуску через державний кордон; впровадження взаємних спрощень при перетині кордону жителями прикордонних територій; функціонування транскордонних ринків) на розвиток прикордонних територіальних громад (стор. 198 - 220).

- удосконалено класифікацію видів взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва за визначеними ознаками (за суттю базового інституту, формалізованістю, легалізованістю, суб'єктами взаємодії, локалізацією взаємодії, рівнем управління, вектором, функціями інститутів, формою, характером взаємодії) (стор. 151– 154);

- розроблено організаційні основи реалізації політики транскордонного співробітництва з урахуванням смарт-спеціалізації регіонів (приєднання до Європейської платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform), розроблення спільних стратегій з урахуванням смарт-спеціалізації регіонів, виявлення кластерних ініціатив), яке передбачає спільне стратегування розвитку громад у транскордонному просторі на основі актив-орієнтованого підходу, через

спільну реалізацію спільних/ідентичних стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку (стор. 378 - 383);

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат транскордонного співробітництва щодо дефініції поняття «транскордонне об'єднання» як добровільного об'єднання суб'єктів та/або учасників транскордонного співробітництва України та сусідніх держав, передбаченого угодою про транскордонне співробітництво (стор. 361 – 383);

- систематизовано чинники впливу на розвиток територіальної громади у транскордонному просторі (стор. 238 - 250);

- запропоновано науково-практичні рекомендації щодо забезпечення інституційної спроможності територіальних громад як суб'єктів транскордонного співробітництва через внесення змін до деяких законів України щодо: утворення та діяльності об'єднань єврорегіонального співробітництва, європейських об'єднань територіального співробітництва; забезпечення фінансування ініціатив, заходів, проєктів, програм і стратегій транскордонного співробітництва (стор. 363- 368);

- методологічно обґрунтовано розвиток територіальної громади, визначено, що процес розвитку громади починається з її організації життєдіяльності громади, що передбачає: оцінку розвитку з точки зору «корисності» або «шкідливості» для громади, організацію зусиль щодо покращання умов життєдіяльності через сплановані програми; заохочення самоорганізації; технічну підтримку; залучення креативних людей; громадський рух, що дає змогу виявити лідерів, розбудувати нові організації та інституції, які активно просуватимуть ідеї розвитку, доноситимуть ціннісні аспекти цього процесу членам громади (стор. 51 - 69);

- удосконалено методологічний підхід до комплексного моніторингу транскордонного співробітництва, який передбачає дослідження кон'юнктури транскордонного ринку (стор. 383 - 397).

Основні положення, викладені в дисертації, можуть бути застосовані як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Результати

досліджень є певним внеском у теорію, методологію і практику розвитку територіальних громад та транскордонного співробітництва.

Наукове та практичне значення одержаних результатів

Наукове та практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних засад розвитку територіальних громад у транскордонному просторі та розробці науково-практичних рекомендацій щодо організації життєдіяльності територіальних громад в умовах активізації транскордонного співробітництва. Наукові результати дослідження знайшли практичне застосування в діяльності органів влади та органів місцевого самоврядування: пропозиції щодо внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва враховані Комітетом з питань інтеграції Верховної Ради України (лист №04-17/16-53 (28273) від 7 лютого 2017 року); науково-практичні розробки з питань управління комунальною власністю територіальних громад враховано директором з питань розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою Міністерства розвитку громад та територій України (лист №8/34.4/5851 – 20 від 12 серпня 2020 року); рекомендації щодо формування та реалізації спільної стратегії смарт-спеціалізації регіонів знайшли застосування у діяльності Асоціації органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна» (лист №176/12-01 від 11 жовтня 2019 року); науково-практичні розробки щодо розбудови місцевого громадянського суспільства в контексті розвитку територіальних громад застосовано у своїй діяльності Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (лист №8/13.4/1241-18 від 28 листопада 2018 року); теоретико-методичні та прикладні підходи до розвитку транскордонного співробітництва використано Міністерством соціальної політики у формуванні політики у сфері транскордонного співробітництва, (лист № 177/021/106-15 від 15 травня 2015 року); практичні рекомендації щодо

розвитку транскордонного співробітництва використано Департаментом зовнішньоекономічної діяльності та європейської інтеграції Одеської обласної державної адміністрації під час підготовки та планування заходів з активізації транскордонного та міжрегіонального співробітництва (лист №1108/01-20/04/1584 від 7 листопада 2014 року); основні положення дисертації щодо інституційних особливостей управління майном, що є в комунальній власності, в умовах децентралізації влади розглянуто постійною комісією Дрогобицької міської ради з питань планування, бюджету, фінансів, цінової політики та інвестицій і враховано у рамках підготовки рекомендацій та пропозицій на сесію ради (лист №98 від 28 листопада 2019 року).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Разом із загальною позитивною оцінкою роботи дисертація містить окремі положення, дискусійні питання, зауваження, що потребують від автора додаткового обґрунтування та пояснення:

1. В роботі автором було виділено окремо ресурси територіальної громади (стор. 70) та спільні ресурси у транскордонному просторі (стор. 126-128), які використовують або можуть використовувати відповідні територіальні громади по обидва боки кордону. Встановлення чітких меж групи користування та управління спільними ресурсами у транскордонному просторі значно б збагатило роботу і дало б змогу суб'єктам територіальних громад розуміти ким доцільно співпрацювати.

2. Автором проаналізовано інструменти забезпечення розвитку територіальних громад в рамках Європейської політики сусідства (стор. 252-268). Сприяння розвитку транскордонного співробітництва в Україні також надають і міжнародні організації, в яких Україна є повноправним членом, наприклад ООН, ОБСЄ та Рада Європи. Тому слід було б звернути увагу і на тих можливостях, що з'являються у територіальних громад у сфері транскордонного співробітництва.

3. В роботі територіальна громада розглядається в контексті адміністративно-територіального устрою України (стор. 92-95), зазначено проформування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня, який відповідає NUTS 3. Втім слід звернути увагу, що прикордонні регіони ЄС - це регіони NUTS 3, а в Україні регіон- територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя згідно з Законом України «Про засади державної регіональної політики». В такому разі було б доречним врахувати це при розробці концептуальних засад розвитку територіальних громад у транскордонному просторі (стор. 343-364), а саме стосовно модернізації державної/регіональної підтримки транскордонного співробітництва.

4. Автором зазначено, що єврорегіони становлять одну з організаційних форм транскордонного співробітництва та транскордонне співробітництво здійснюється в межах єврорегіонів згідно з Законом України «Про транскордонне співробітництво» (стор. 109-112). В аналітичній частині дисертаційної роботи хотілось би бачити аналіз транскордонного співробітництва в межах єврорегіонів за участю прикордонних територіальних громад України.

5. Зважаючи на відсутність системної статистичної бази щодо соціально-економічного розвитку територіальних громад України, заслуговують уваги результати оцінки впливу транскордонних чинників на життєдіяльність територіальних громад (стор. 198-220). Водночас вважаю такими, що потребують більш докладного аналізу питання конвергенції територіальних громад (по обидва боки кордону) у процесі запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів їхнього розвитку, що сприяє поступовому зближенню рівнів соціально-економічного розвитку територіальних громад (стор. 323), оскільки автор не повною мірою розкрив проблему зближення рівнів соціально-економічного розвитку громаду транскордонному просторі Україна-ЄС.

Проте викладені дискусійні положення та зауваження не змінюють загальної позитивної оцінки роботи, а лише додатково вказують на багатоплановість досліджуваної проблеми, її актуальність, наукову значущість і практичну цінність.

Загальні висновки

Дисертаційна робота Тимечко Ірини Романівни на тему «Організаційно-економічні засади розвитку територіальних громад у транскордонному просторі» є самостійним звершеним дослідженням, виконаним на актуальну тему, яка характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має теоретичне та практичне значення.

Опубліковані наукові праці у повному обсязі відображають основні положення змісту дисертації. Автореферат відображає зміст дисертації і відповідає їй. Дисертаційна робота «Організаційно-економічні засади розвитку територіальних громад у транскордонному просторі» відповідає вимогам викладеним в п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор, Тимечко Ірина Романівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

**Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів і банківської справи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**

М.М.Пітюлич

